

УДК 37.035:31662

Капська А. Й.

СОЦІАЛЬНО-ЕТИЧНІ АСПЕКТИ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ СТУДЕНТА

У статті розкриваються соціально-етичні аспекти соціалізації майбутнього соціального педагога. Представлено аналіз методологічних досліджень стосовно соціалізації особистості на засадах сформованості соціально-етичних цінностей.

Представлено процес формування соціально-етичних знань як раціональної основи соціальної поведінки особистості, як прояву морального аспекту їх соціалізації.

Встановлено, що соціально-етичний аспект соціалізації органічно впливає як на якість професійної підготовки майбутнього соціального педагога, так на його становлення як громадянина.

Привертається увага до співвіднесення власне виховної діяльності і соціалізації, які відрізняються своїми цілями: 1) свідоме і цілеспрямоване втручання у процес розвитку особистості; 2) виявлення і створення умов, які забезпечують адаптацію індивіда до соціальної реальності та засвоєння ним ціннісно-нормативної системи суспільства і відповідних зразків поведінки.

Визначено функції соціалізації як педагогічного чинника, що впливає на становлення взаємодії окремих індивідумів чи груп у системі спільноти. При цьому функціональна соціалізація поступово набирає планомірного, організованого, цілеспрямованого характеру і реалізується завдяки використанню актуальних форм освіти і виховання, зміст яких базується на загальнолюдських і соціально-етичних цінностях.

Ключові слова: соціально-етичні цінності, соціалізація, соціально-етичні знання, концепції соціалізації, соціально-виховна діяльність.

Сучасне постійно змінене соціально-економічне середовище, державні і соціальні структури здійснюють суперечливі впливи на освітню систему України. Відомо, що 90-ті роки актуалізували проблему децентралізації управління освітніми структурами і процесами, що сприяло відносній автоматизації навчальних закладів і навчально-виховних процесів у прийнятті рішень щодо надзвичайно важливих питань: кого і як навчати. Саме в цей період в основу нової парадигми професійної підготовки соціальних педагогів була покладена особистісна орієнтація освіти і виховання, яка передбачає, зокрема, демократизацію, гуманізацію освітніх, педагогічних технологій, створення авторських шкіл і методичних систем,

прийняття самостійних педагогічних рішень фахівцями вищої школи. При цьому простежується той факт, що студенти – як майбутні працівники соціальної сфери – мають досить хорошу психолого-педагогічну підготовку, але, на жаль, не мають достатніх знань і навичок з соціально-педагогічної етики. Дослідження [1; 2; 8] засвідчують, що лише біля восьми відсотків студентів у тій чи іншій мірі володіють етичними знаннями, а навички проявляються на інтуїтивному рівні.

Актуальним не лише для вітчизняної, але й для зарубіжної педагогіки є виявлення таких проблем як структура моральної свідомості студентів і системи етичних знань, які її відображають; різні підходи до морального ідеалу; моральний ідеал як стимулятор морального прогресу суспільства й особистості; фактори, що впливають на становлення тих чи інших етичних знань студентів і тенденції їх розвитку в сучасних умовах.

Практичне значення запропонованої статті дозволяє студентам і педагогам вузів зорієнтуватися на тому, як загальнонавчальний процес – соціалізацію – пов'язати з проблемою формування соціально-етичних цінностей майбутніх соціальних педагогів.

Саме з кінця 90-их років розгортаються методологічні дослідження в галузі філософії, соціології освіти, соціального становлення особистості, соціалізації як багатоаспектного процесу (М. Галагузова, А. Капська, Н. Кузьміна, А. Мудрик, С. Харченко та ін.).

Педагогічні та методичні основи розробки формування соціально-етичних цінностей, на засадах яких розгортається соціалізація студентів, базується на концепціях особистісно-діяльнісного підходу О. Леонтьєва, Л. Романовської, поетапного засвоєння розумових і практичних дій, розкритих Р. Вайнолою, Л. Міщик, С. Савченком та ін.

Формування і розвиток соціально-етичних знань як раціональної основи адекватної соціальним вимогам поведінки завжди визначалась як базова частина процесу засвоєння людиною «певної системи знань, норм і цінностей, які дозволяють їй функціонувати в якості повноцінного члена суспільства» [9, с. 163]. Все це загалом визначає новизну нашої статті.

Проблема формування соціально-етичних знань як прояву морального аспекту соціалізації особистості, і зокрема студентів, в останні роки двадцятого сторіччя стала однією із центральних тем досліджень в галузі виховання як в розвинених демократичних країнах Європи, так і в українській системі освіти. Про значення цієї проблеми засвідчують не лише численні наукові праці, але й включення її в навчальні та виховні програми вищих навчальних закладів, зокрема і педагогічних, досить активна підтримка досліджень у цій галузі з боку МОН України та НАПН України, громадських молодіжних організацій.

Увага до соціально-етичного аспекту соціалізації обумовлена у першу чергу тим, що її розробка спрямована на вирішення таких життєво важливих для суспільства завдань, як підготовка кваліфікованих і соціально надійних

фахівців соціальної сфери, політичне й ідеологічне становлення студентської молоді, зміцнення стабільності соціальних інститутів. Така увага до означеної проблеми пояснюється тим, що від соціалізації залежить «чи стане ця людина громадянином свого суспільства чи його проблемою».

Окрім соціальних причин звернення педагогіки до теорії соціально-етичного виховання в суспільстві, доцільно відзначити і наукові основи її актуалізації. Процес соціалізації у світлі соціально-етичних норм і правил відображає долучення індивідів до системи соціальних зв'язків: відносини в межах певної соціальної структури в сучасних умовах надзвичайно ускладненні в результаті впливу певної кількості факторів, які мають як узагальнений, глобальний характер, так і такий, що обумовлений соціально-політичною системою демократичної держави і ринкової економіки, зокрема селективним характером системи освіти і виховання[1; 8; 10].

Інтенсивна розробка проблеми соціалізації на основі соціальної етики відображає одночасно характерну для розвитку сучасного наукового знання тенденцію прояву міждисциплінарних зв'язків. Це дозволило вченим представити теорію соціалізації як поворотний момент у розвитку науки про виховання. Причому окремі науковці розглядають різні аспекти соціалізації, відображені в різних галузях наук, констатуючи при цьому наявність 167 самостійних концепцій [1; 10].

Привертає увагу той факт, що більшість авторів дотримуються досить широкого і ускладненого визначення соціалізації як досить загального, збірного поняття для позначення процесу «усвідомлення людської природи», «другого соціокультурного народження людини» [5].

Розкриття поняття «соціалізація» в методичній науці порушило проблему його співвідношення з традиційно педагогічним поняттям «виховання». Досьогодні йдуть дискусії про правомірність ототожнення цих понять, про взаємодію процесів соціалізації і виховання у процес розвитку особистості з функціональними виховними (соціалізуючими) виявами соціального середовища. Звичайно, в межах теорії соціалізації питання стосується, в першу чергу, перегляду однієї із фундаментальних її ідей – ідеї адаптації індивіда до наявної соціальної реальності.

Спочатку концепції соціалізації формувалися майже виключно під впливом позитивістської методології [7]. Відповідно до своєї основної ідеї – забезпечення стабільності і рівноваги соціальної системи – структурний функціоналізм розглядає моральний аспект соціалізації як необхідний механізм для її відтворення. А оскільки організаційним ядром соціальної системи в рамках даного підходу виступає «узгодженість в цінностях і значеннях» [7], то основний аспект у дослідженнях процесу соціалізації на соціально-етичних засадах здійснювався на вивченні умов, які забезпечують засвоєння індивідом ціннісно-нормативної системи суспільства і відповідних їй зразків етичної поведінки. При цьому особистість у різних концепціях подається як «єдність умов; як насильне відображення обставин. Поняття

«пристосування», «адаптація», у поєднанні з процесом соціально-етичної соціалізації особистості виступають домінуючими. До того ж сам процес адаптації, основою якого є засвоєння особистістю соціально-етичних знань, розглядався як передумова «поведінкової впевненості».

У межах різного типу функціональних моделей соціалізації поняття успішної соціально-етичної соціалізації фактично виключало аспект соціальної активності індивіда. На думку Т. Парсонса, соціалізований індивід може не лише повністю функціонувати в конкретній соціальній структурі, але й мати в цьому функціонуванні задоволення своїх індивідуальних потреб[7]. Відповідно процесу соціалізації, зокрема і соціально-етичної, формується модель особистості, яка повністю адаптована до вимог соціальної системи. З метою реалізації такої моделі і нормального функціонування системи процес соціалізації (згідно з Т. Парсоном) повинен обов'язково доповнюватись системою соціального контролю, оскільки лише за таких умов соціалізація забезпечує необхідну для стабільності системи соціально-етичну поведінку особистості.

На думку окремих вчених, у питанні визначення цілей та ідеалів виховання й освіти робиться акцент на визначенні функцій соціалізації як на педагогічному чиннику в установленні «соціального миру». При цьому соціалізація використовується з метою навчити людей взаєморозумінню з групою, яка виконує функцію управління.

Завдання соціалізації полягає в тому, щоб кожна соціальна група усвідомила своє місце і роль в ієрархічній системі спільноти. Лише за таких умов кожна соціальна група досягне повного розквіту як самодостатня група.

Такій реалізації програми соціалізації на основі соціально-етичних норм має служити система методів, планомірної, цілеспрямованої соціалізації студентської молоді. Необхідність такої цілеспрямованої соціалізації вмотивовується складністю сучасного суспільного життя. Тому так звана функціональна соціалізація, тобто стихійне формування особистості під впливом різних соціальних факторів, продовжуючи бути присутнім у спільному процесі соціалізації, починає поступово витіснятися планомірною, організованою, цілеспрямованою соціалізацією, яка здійснюється в першу чергу вищою школою, різними формами освіти і виховання, а також соціальними інституціями і громадськими організаціями. Адже вища школа сьогодні розглядається як школа соціального досвіду, в якій може розгортатися єдиний за своїм напрямком процес соціально-етичного виховання студентів. Саме в цьому ми вбачаємо основну соціалізуючу функцію сучасного вищого навчального закладу, його роль у формуванні та розвитку у студентів переконливої системи соціальних установок, поведінкових зразків і ціннісних орієнтацій, що відповідають соціально-етичним нормам.

Безперечно, реалізація програми соціалізації не може обмежуватися лише навчальним закладом. Тому доцільно шукати шляхи морального

впливу на студентську молодь і у сфері стихійних соціалізуючих впливів. Це потребує виявлення, вивчення і опису впливу соціалізуючих функцій родини, засобів масової комунікації, референтних груп, громадських організацій та інших факторів, здатних знайти можливість для їх перетворення у соціально-виховну діяльність в галузі соціально-етичного розвитку особистості. Ця думка підтверджується метою соціалізуючого процесу – створення різноманітної соціалізованої особистості, адже соціалізація – це не процес пристосування і контролю, це передумова розвитку основних людських якостей і здібностей. У даному випадку на перший план виступає ідея про те, що у процесі соціалізації індивід в міру свого розвитку все більш прагне до самореалізації і самоствердження, які передбачають активний і творчий розвиток, а пасивне пристосування все частіше відступає на задній план.

Переглядаючи питання ставлення студентів до проблеми активності індивіда у процесі соціально-етичної соціалізації, педагоги висувують завдання формування свідомого ставлення до наявних суспільних і соціально-етичних норм і цінностей. Звичайно, мова йде не про кардинальну переорієнтацію загальної етичної спрямованості процесу соціалізації студентської молоді, а, перш за все, щоб нівелювати соціальну спрямованість активності студентів. Реально домінуючими в концепціях соціалізації стають поняття «самореалізація», «самоуправління», «самоствердження». І, як доводить Є. Дюркгейм, соціалізуючи доцільно також індивідуалізувати [3], що вимагає формування в індивіда соціально-етичних цінностей і норм.

Формування таких якостей може служити цілий ряд організовано-педагогічних нововведень: від реформ навчальних планів і програм до зміни змісту в системі соціально-педагогічної освіти, до активізації дій демократичної системи виховання у вищій школі. Це, безумовно, потребувало модифікації цілей соціалізації, яка розгортається на засадах соціально-етичних цінностей. Причому, метою соціалізації є орієнтація особистості на звуження цінностей, а на соціальні принципи, коли при визначенні цілей соціалізації акцент робиться на вихованні терпимості у ставленні до соціальних партнерів загалом, незалежно від того, де розгортаються взаємовідносини: в малій групі чи у великій соціальній спільноті. А це свідчить те, що доцільно говорити про розширення суті поняття «соціалізація», яке передбачає здатність не лише включатися в систему групової взаємодії в рамках малих груп, але й активно й успішно функціонувати і в більш відкритих соціальних спільнотах.

Сьогодні в Україні посилилась тенденція демократизації суспільства, що, у свою чергу, диктує педагогам вищої школи необхідність вирішення одного із головних завдань соціалізації – формування у кожного студента готовності до активної і критичної взаємодії з наявною соціальною реальністю. Стосовно соціалізації у вищому навчальному закладі останнім часом проголошується, зокрема, «завдання виховання у студентів вільного і

усвідомленого ставлення до усталених норм і цінностей» [4]. А це, у свою чергу, потребує реалізації означеної мети, яка передбачає формування особистості, котра володіє індивідуальною свободою та навичками критичного мислення, спрямованого на позитивні зміни і вдосконалення наявної дійсності. Виходячи із даного твердження, можна сказати, що домінуючі завдання соціалізації студентської молоді повинні базуватися на загальнолюдських цінностях сучасного суспільства і відповідати зафіксованим в основному Законі про вищу освіту (2015 р.) правим і обов'язковим.

Таким чином, можливість для реалізації потенціалу соціально-сформованої й етично орієнтованої особистості обмежені соціально-етичними імперативами системи виховання, а визначення нових цілей і завдань соціалізації орієнтує цю систему в систему утворюючу спрямованість.

Привертає увагу те, що в останні 15 – 20 років в Україні проявляються різні теоретичні модифікації у сфері соціалізації. Причому найбільш помітні зміни простежуються при вирішенні практичного аспекту даної проблеми, зокрема, це стосується ставлення до теорії соціалізації з боку адміністрації навчальних закладів і педагогічних кадрів, які свого часу досить скептично оцінювали можливості і перспективи соціалізації як теорії і особливо як її практичної дії. З одного боку, це пояснювалося тим, що частина педагогічної спільноти протестувала проти трансформації соціологічних методів у педагогіку, а з другого боку, теоретичні дискусії науковців стосовно прийняття чи не прийняття соціалізації були досить віддалені від навчальних закладів і не могли надавати суттєву допомогу у вирішенні реальних проблем соціалізації з якими педагоги вищої школи стикалися у практичній діяльності.

Наразі досить відкрито протестується чітка переорієнтація, яка проявляється як серед теоретиків соціалізації, котрі активно досліджують соціальні проблеми виховання, так і в прояві інтересу серед педагогів-практиків та серед студентів вищої школи до теоретичних досліджень в галузі соціалізації, зокрема, що стосується соціально-етичного виховання і його можливостей у практиці.

Виходячи із сказаного вище та узагальнюючи педагогічний досвід, можна спрогнозувати модель забезпечення процесу соціалізації на основі соціально-етичних цінностей. Така модель включає три основні етапи організації означеного процесу.

Перший етап – мобілізаційно-мотиваційний. Його задачами є мобілізація студентів та пізнання суті етичних цінностей, стимуляція позитивних мотивів до прийняття соціалізуючого процесу в період навчання у вузі. Даний етап включає вивчення програмного матеріалу, завдяки засвоєнню якого здійснюється соціальна орієнтація студентів на необхідність взбереження в собі, у своїй діяльності закладених у суспільстві соціально-

етичних норм і цінностей. При цьому важливим аспектом на даному етапі є особистісна орієнтація студентів на необхідність підвищення рівня соціально-етичних знань та умінь. Така орієнтація здійснюється на основі самооцінки та аналізу студентами й педагогами свого соціально-етичного потенціалу й проявом певної участі в соціалізуючому процесі.

Другий етап – інформаційно-формуючий. Це основний етап реалізації соціалізації на соціально-етичних засадах. Студенти оволодівають достатніми знаннями про соціально-етичні цінності і їх роль у процесі соціалізації. Систематичне вивчення означених понять і їх змісту в різних навчальних курсах і різних видах соціально-виховної діяльності та на основі міждисциплінарних зв'язків дозволяють пізнати найбільш актуальні проблеми виховання. Тому на другому етапі у студентів формуються досить чіткі знання і про соціально-етичні цінності й утверджуються соціально-значущі мотиви поведінки.

Третій етап – операційно-формуючий – забезпечує проведення форм роботи, орієнтованих на активізацію соціально-значущої діяльності. При цьому використовуються форми і методи, які забезпечують посилення активної позиції студента в навчально-виховному процесі. Означений етап спрямований на формування сукупності знань про соціально-етичні цінності і умінь удосконалювати на їх засадах соціалізуючий процес.

Забезпечення соціально-виховної спрямованості навчання і практичної діяльності студентів шляхом органічного поєднання їх соціально-етичних знань та змісту соціалізуючого процесу за умови використання активних форм і методів створюють реальну педагогічну основу інтенсифікації цього багатоаспектного процесу з орієнтацією на активну позицію особистості студента. Причому активним атрибутом даного процесу є соціально-етична спрямованість, яка пов'язана не лише з навчанням, але й з послідовною реалізацією соціально-етичних норм і принципів. Останні регулюються загальнолюдськими нормами-ідеалами й універсальними нормами моралі. Серед таких принципів науковці називають: високу міру ідейності, чітко виражену громадянськість, професійну орієнтованість, гуманізм, оптимізм, патріотизм, солідарність, які зливаються з моральними вимогами до особистості соціального педагога, самовіддача, повага до людини.

Суперечності між сформованою потребою в удосконаленні соціалізуючого процесу і наявною недостатністю застосованих у практиці викладання дисциплін соціально-етичного спрямування і соціально-культурного можуть бути вирішені в основному за допомогою навчально-виховного процесу, який розгортається на основі трьох етапів моделі розвитку соціально-етичних знань. При цьому завдяки відбору відповідних методів активно здійснюється об'єктивізація студентів: ситуації, навчальної дискусії, проектів, ділових ігор, творчих завдань при виборі рішення, диспутів.

Увага до проблеми соціально-етичної соціалізації обумовлена, в першу чергу тим, що її розробка спрямована на вирішення таких життєво важливих для суспільства завдань, як підготовка висококваліфікованих і соціально-орієнтованих громадян, політична й ідеологічна об'єктивізація молоді, зміцнення стабільності соціальних інституцій, що впливають на якість соціалізації студентів.

Отже, багаторічний досвід розвитку педагогіки сформував універсальні соціально-етичні вимоги, які поступово стали традиційними для даної соціально-професійної групи і завдяки їх засвоєнню перетворилися в систему соціально-етичних знань соціального педагога. Ці знання мають загальнолюдську цінність і сприяють прогресу суспільства, освіти, вихованню. Тому увага до проблеми соціалізації через засвоєння соціально-етичних цінностей знайшла своє місце у вищій школі, оскільки вона орієнтована на вирішення важливих для суспільства завдань, серед яких домінують ті, що формують в дії прояв властивостей соціальної особистості.

Використана література:

1. Гринвальд О.Н. *Формирование социально-этической компетентности будущих специалистов в воспитательно-образовательном процессе вуза: дис.... кандидата педагогических наук: 13.00.08.* □ Кемерово, 2011. - 201 с.
2. Дзюба В.І. *Соціально-педагогічні основи формування гуманістично-ціннісних орієнтацій студентської молоді: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.05.* □ К., 1994. □ 205 с.
3. Дюркгейм Э. *Социология и теория познание.* // *Хрестоматия по истории психологи* / Под. ред. П.Я. Гальперина, А.Н. Ждан. – М.: Изд- во Моск. ун-та, 1980. – 296 с.
4. Закон України “Про вищу освіту Режим доступу – <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>
5. Зязюн І.А. *Педагогіка добра: ідеї і реалії / Навчально-методичний посібник.* □ К.: МАУП, 2000. □ 312 с.
6. Леонтьев А.Н. *Деятельность. Сознание. Личность.* — М.: МГУ, 1975. — 304 с.
7. Парсонс Т. *О структуре социального действия / Т. Парсонс.* — М.: Академический проект, 2000. — 880с.
8. Романовська Л.І. *Соціальне виховання особистості у контексті сучасних наукових концепцій// Соціалізація особистості.* — К., 2009. — Т. 33: Педагогічні науки. — С. 27-36.
9. Хаматнуров Ф.Т. *Теоритические основы развития этических знаний профессионально-педагогических работников: дис....д-ра пед. наук: 13.00.0.* - Екатеринбург, 1999. – 492 с.

10. Ядов В.А. Саморегуляция и прогнозирование социального поведения личности. – Л.: Наука, 1989. – 264 с.

11. Nitsch, W. Die soziale Dynamik akademischer Institutionen. – Weinheim Bazel, 1973. - 217s.

КАПСКАЯ АЛЛА ИОСИФОВНА, Социально-этические аспекты социализации личности студента.

В статье раскрываются социально-этические аспекты социализации будущего социального педагога. Представлен анализ методологических исследований по социализации личности на основе сформированности социально-этических ценностей.

Представлены процесс формирования социально-этических знаний как рациональной основы социального поведения личности, как проявления нравственного аспекта их социализации.

Установлено, что социально-этический аспект социализации органично влияет как на качество профессиональной подготовки будущего социального педагога, так и на его становление как гражданина.

Обращается внимание к соотношению собственно воспитательной деятельности и социализации, которые отличаются своими целями: 1) сознательное и целенаправленное вмешательство в процесс развития личности; 2) выявление и создание условий, обеспечивающих адаптацию индивида к социальной реальности и усвоения им ценностно-нормативной системы общества и соответствующих образцов поведения.

Определены функции социализации как педагогического фактора, ориентированного на становление взаимодействия отдельных индивидуумов или групп системе общности. При этом функциональная социализация постепенно набирает планомерного, организованного, целенаправленного характера и реализуется благодаря использованию актуальных форм образования и воспитания, содержание которых базируется на общечеловеческих и социально-этических ценностях.

Ключевые слова: социально-этические ценности, социализация, социально-этические знания, концепции социализации, социально-воспитательная деятельность.

KAPSKA ALLA, Socio-ethical aspects of socialization of the student's personality.

The article describes the social and ethical aspects of socialization of a future social teacher. The analysis of methodological research, which concern socialization of the personality on the basis of formation of socio-ethical values has been presented.

The process of formation of social and ethical knowledge as a rational foundation of social behavior and as the manifestation of the moral aspect of their socialization has been considered.

It has been proved that the socio-ethical aspect of socialization organically influences on the quality of professional training of a future social teacher and on his becoming as a citizen.

Attention is drawn to correlation of the actual educational activities and socialization which differ in their purposes: 1) the conscious and purposive interference in the process of personality development; 2) the identification and creation of conditions which provide the adaptation of the individual to the social reality and mastering by him the value-normative system of the society and appropriate behavior patterns.

The functions of socialization as a pedagogical factor, which influences on the formation of interaction of individuals or groups in a system of community, have been defined. The functional socialization is gradually getting a systematic, organized, purposive character and is realizing through the use of relevant forms of education and training, the content of which is based on universal and socio-ethical values.

Key words: socio-ethical values, socialization, socio-ethical knowledge, concepts of socialization, socio-educational activities.

УДК 37018.4:37.01342

Короткова Р.І.

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ РЕЖИСЕРСЬКИХ ЗНАНЬ ТА УМІНЬ У МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ ЯК КЕРІВНИКІВ ТЕАТРАЛЬНИХ КОЛЕКТИВІВ

У представленому матеріалі розглянуто особливості формування якостей, знань та вмінь майбутнього соціального педагога у роботі з театральним колективом як режисера-організатора сценічної дії. Режисура розглядається як організація людської долі у просторі та в часі й завжди у конкретному прояві. Головною метою діяльності режисера є створення єдності колективу, творчої атмосфери завдяки демократичному стилю керування. Головна функція режисера – творча організація взаємодії між акторами з метою створення гармонійної єдності, що підпорядковується обумовленому ідейно-художньому задуму. Тому майбутньому соціальному педагогу-режисеру необхідно володіти такими навичками та уміннями, як творча спостережливість, творча фантазія та увава завдяки чому відбувається процес образного мислення.